

अर्द्धवार्षिक परीक्षा - 2018-19

Class-X

Time : 3¼ Hrs.

विषय - संस्कृत (तृतीय भाषा)

MM. : 70

नोट :- एकस्य प्रश्नस्य सर्वेभागाः एकत्र एव क्रमानुसारेण एव लेखनीया।

1. अधोलिखित गद्यांशान् पठित्वा तदाधारित-प्रश्नानाम् उत्तराणि यथा निर्देशम् लिखन्तु-
ये सत्यं पालयन्ति, ते सर्वोत्तमं धर्मं कुर्वन्ति। ये च सत्यं परित्यज्य असत्यं भजन्ते, ते
महापातकं कुर्वन्ति। या तो ही असत्य भाषणेन स्वस्य हानिः नाशश्च भवतः। समाजस्य
लोकस्य देशस्य च मिथ्याभाषणेन नाशः भवति। अत एव उच्यते नहि सत्यात् परो धर्मो
नानृतात् पातकं परम्। सत्यस्य पालनार्थमेव महाराजो दशरथः प्रियं पुत्रं रामं वनं प्रेषयत्।
राजा हरिश्चन्द्रः सत्यपालनार्थमेव सर्वाणि दुःखानि असहत्। युधिष्ठिरः सत्यभाषणस्य
प्रभावादेव विजयमलभत्। महात्मा गान्धिमहोदयः सत्यस्यैव सदा शिक्षामदात्। भारतस्य
राजचिन्हेऽपि "सत्यमेव जयते" इत्यादरेण उल्लिख्यते। प्रश्नाः -

- (क) सत्यभाषणस्य प्रभावात् युधिष्ठिरः कम अलभत्? 1
(ख) यथानिर्देशं प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-
(i) राजा हरिश्चन्द्रः कानि सर्वाणि असहत्? 1
(ii) मिथ्याभाषणेन कस्य नाशः भवति? 1
(iii) सर्वोत्तमं धर्मं के कुर्वन्ति? 1
(iv) ये असत्यं भजन्ते ते किं कुर्वन्ति? 1
(ग) यथानिर्देशं प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-
(i) "ये सत्यं परित्यज्य" अत्र सर्वनाम् पदं किम् अस्ति? ½
(ii) "न हि सत्यात् परो धर्मो" इत्यत्र विशेषण पदं किमस्ति? ½
(iii) "सत्यम्" इत्यस्य विलोम पदं गद्यांशात् चित्वा लिखत। ½
(घ) अस्य गद्यांशस्य उपर्युक्तं शीर्षकं लिखत। ½

2. अधोलिखित गद्यांशस्य हिन्दी अनुवाद सप्रसंगं कुरुत -
तेन पुनः सैन्यशक्ति संग्रह कार्यम् आरब्धम् महासैन्यं सः रचयामास। तथा सेनया च
मुगलशासनं प्रति स्वातन्त्रयुद्धं प्रारभत। स्वराज्यहस्तच्युतान् अनेकभागान् पुनः हस्त
गतान् कृतवान्। तेषु मोहो गोगुन्दा, उदयपुरम् इत्यादयः मुख्याः आसन्। स्वराज्ये शान्ति
संस्थाप्य "चावणु" नामकं स्थानं स्वराजधानीम् अकरोत्। तस्मिन् काले "चावणु"
स्थानं स्थापत्यकलायाः, ललितकलायाः, वाणिज्यस्य, विद्यायाश्च प्रमुख केन्द्रम् आसीत्।
3. अधोलिखितस्य पाठ्यपुस्तकात् पठितपद्यांशस्य अनुवाद हिन्दी भाषायां सप्रसंगं
लिखित- 3
अपि स्वर्णमयी लंका न मे लक्ष्मणः रोचते।
जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीययसी ॥

अथवा

- विद्या विवादाय धनं मदाय, शक्तिः परेषां परिपीडनाय।
खलस्य साधोर्विपरीतमैतत्, ज्ञानाय दानाय च रक्षणाय ॥
4. अधोलिखितस्य पाठ्यपुस्तकात् पठित गद्यांशस्य संस्कृते व्याख्या कार्या- 3
राजा - (बालकमु पलायन्) न चेन्मुनिकुमारोऽयम्, अथकोऽस्य व्यपदेशः?
तापसी- पुरुवंशः।
राजा- (आत्मगतम्) कथमेकान्वयो मम? (प्रकाशम्) न पुनरात्मगत्या
मानुषाणामेव विषयः।
तापसी- यथा भद्रमुखो भणति। अप्सरः संबन्धेनास्य जनन्यत्र देव गुरोस्त पोवने प्रसूता।
अथवा

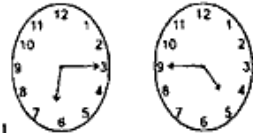
स्वामी केशवानन्दस्य प्रकल्पान् दृष्टुं सरछोटूरामः, के.एम. पणिक्करः राजर्षि
पुरुषोत्तमदास- टण्डनः, भूदान-प्रणेता विनोबा भावे, पं. जवाहरलालः नेहरू,
श्रीमति इन्दिरा गाँधी, बाबू जगजीवन रामः, श्रीलालबहादुर शास्त्री, राजा महेन्द्र
प्रतापः महाराजा शार्दूलसिंह, महाराजा करणीसिंहः, मोहनलाल सुखाड़िया, बरकतुल्ला
खां, डा. वासुदेव शरणः अग्रवालः नैके चान्ये भारतीय वैदेशिकारश्च विद्वांसः,
शिक्षाविदः, राजनीतिविदः धर्माचार्यारश्च यथावसरं संगरिया विद्या-पीठे समायाताः।
5. अधोलिखितस्य पाठ्यपुस्तकात् पठित पद्यांशस्य संस्कृते व्याख्या कार्या- 3
कार्या- http://www.rbseonline.com
न जातु दुःख गणनीयम्, न च निजसौख्यं मननीयम्।
कार्य-क्षेत्रे त्वरणीयम्, लोकहितं मम करणीयम् ॥

6. अधोलिखित अकसु केषाच्चन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृत माध्यमेन लिखित- 6
1. सरस्वती कुत्र धन्या? 2. विपत्काले काले पुरुषस्य लक्षणम् किं अस्ति?
3. भारतस्य उत्तरस्यां दिशि कः पर्वतः वर्तते?
4. अभिज्ञान शकुन्तलस्य रचयिता कः? 5. भोजनान्ते किम् पेयम्?
6. महाराजा प्रतापस्य वंश कः आसीत्? 7. वचसा सततं किं करणीयम्?
8. केशवानन्दस्य बाल्यावस्थे नामः किम् आसीत्?

निर्देश- प्रश्न संख्या 7-11 पर्यन्त रेखांकित पदमाधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत-

7. अहिंसा परमो धर्मः। 1
8. एतेन मम न अपमानः। 1
9. रामः लक्ष्मणेन सह वनं अगच्छत्। 1
10. महाराणा प्रतापः चित्तौड़गढस्य नृप आसीत्। 1
11. मोहन सर्वेषु बालकेषु उत्तमः छात्रः अस्ति। 1
12. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्व पाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखत- 1×2=2
13. अधोलिखित पदयोः सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत- 2
पवनः 2. विद्यालयः

14. अधोलिखित पदयो संधिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत- 2
1. देवः+इन्द्रः 2. रामः+च
15. अधोलिखितरेखांकित पदेषु समस्तपदानां विग्रहं अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत- 2
1. मोहन प्रतिदिनं पाठम् पठामि। 2. माता च पिता च ग्रामं गच्छतः।
16. अधोलिखितरेखांकितपदेषु विभक्तिं तत् कारणं च लिखत। 2
1. इदम् रामस्य पुस्तकं अस्ति। 2. नगरात् बहि आश्रमं अस्ति।
17. अधोलिखित वाक्योः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथक् कृत्वा लिखत। 2
1. ज्ञानवान् सर्वत्र पूज्यते। 2. चटका वृक्षे तिष्ठति।
18. उचित अव्ययवपदैः रिक्तस्थानानि पूरित्वा लिखत- इव, तत्र, यथा 3
1. इत्र रामः ..... मोहनः। 2. मोहन! ..... आगच्छः।
3. .... पिता तथा पुत्रः।
प्रश्न संख्या 19-22 पर्यन्त वाच्यपरिवर्तनं कुरुत-
19. अहम् पाठम् पठामि। 1
20. रामेण पुस्तकं पठ्यते। 1
21. मया साधुः दृश्यते। 1
22. राध गीतं गायति। http://www.rbseonline.com 1
23. घटिका चित्रस्य सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृत शब्देषु समय-लेखन करणीयं-2

- (क) रामः प्रातःकाले ..... उतिष्ठति।
(ख) गीत ..... विद्यालयात् गृहं अगच्छति।

24. अधोलिखित वाक्यं शुद्धं कृत्वा लिखत- 2
1. बालकाः गृहं गच्छति। 2. पिताः पुत्रं पालयामि।
25. अधोलिखित वाक्यानाम् संस्कृतभाषायाम् अनुवादं कुरुत- 5
1. राम मीठे फल खाता है। 2. गीता गृह कार्य करती है।
3. कक्षा के बाहर शिक्षक है। 4. राम का भाई लक्ष्मण है।
5. वे फुटबाल खेलते हैं।
26. भवान् रा.मा.वि. सुमेरपुरस्य छात्रः अस्ति। दिन त्रयस्य अवकाशार्थं प्रार्थना पत्रं लिखत। 3

या

भवान् रामः स्वकीय पितरं प्रति स्वाध्यायविषये अधिलिखितपत्रं मंजुषापदसहायतया पूरयित्वा लिखत-
[सम्यक्, भृशम्, विहाय, अस्माकम्, सादरम्, मातरम्, अन्यत न्यूनताम्]

- सोजतनगरात्:
दिनांक 14 दिस. 2018
- परम पूजनीयेषु पितृचरणेषु (i) ..... प्रणतयः सन्तु। भवतां पत्रम् अधिगतम्। समाचारान् अधीत्य मे मनः (ii) ..... मोदतेतराम्। दिसम्बर मासे (iii) ..... परीक्षा सम्पत्स्यते। सम्प्रति अध्ययन कर्म (iv) ..... चलति। संस्कृत व्याकरणं (v) ..... सर्वेषु विषयेषु दक्षतामापन्नोऽस्मि। व्याकरणस्थापि (vi) ..... शिग्रमेव अपनेष्यामि। (vii) ..... प्रति मे सादरं प्रणतयः। (viii) ..... कुशलम्।
भवत्क सुतः
रामः।
27. मंजुषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा "चिकित्सालय-दर्शनम्" इति विषये संवादं पूरयत- 3
तत्र, त्वम्, भवन्तम्, रोषेण, चिकित्सा, उदरः
पुनीतः - सुरेश! त्वं ..... गच्छसि।
सुरेशः - पुनीत! ..... अपि आगच्छ।
पुनीतः - अरे! किं भवनम् अस्ति।
सुरेशः - तत् ..... चिकित्सालय अस्ति।
पुनीतः - त्वम् किमर्थं चलावः?
सुरेशः - मम मातुलं दृष्टुम् इच्छामि।
पुनीतः - सः केन ..... पिडित
सुरेशः - सः ..... रोगेन पिडित
पुनीतः - तत्र कः ..... करोति।
28. अधोलिखितं अनुच्छेदं मंजुषायाः सहायतया रिक्त स्थानानि पूरयित्वा लिखत- 3
कुतः, अत्र, इति, तत्र, तावत्, किम्
(i) रात्रौ पक्षिणौ ..... निवसन्ति।
(ii) न जाने ..... अनभिमतं दर्शयिष्यामि।
(iii) ..... अत्र निर्जने वने तण्डुलकणानां सम्भवः?
(iv) तत्रिरूप्यातां .....
(v) तद् ..... धैर्यं भवलम्ब्य प्रतीकारश्चिन्त्यताम्।
(vi) ..... विचिन्त्य सर्वे पक्षिणः जालमादायोत्पतिताः।
29. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखत- 3
1. घटे जलं अल्पम् आसीत्। 2. तस्य मस्तिष्के एकः विचारः समागतः।
3. एकः पिपासितः काकः आसीत्।
4. सः पाषाणखण्डानि घटे आक्षेपत्, जलं च उपरि आगतम्।
5. सः वने एकं घटम् अपश्यत्। 6. जलं पीत्वा काकः ततः अगच्छत्। ❖